ԴԵՌԱՀԱՍՆԵՐՆ ԻՆՉ ԿԱՐԴԱՆ *

(Ց. Տէր-Միրաքեանի)

138. Գէորգ Կրաբբ։ Օստրոգորսկու ժողովածուից, թարգմ. Տ. Կոստանեանցի. Թիֆլս, 1894. գինը 5 կոպ.

Աղօտ գոյներով թուացիկ կենսագրութիւն է, որ և է ցայուն տպաւորութիւն դժուար է սպասել։ Զգիտես էլ թէ ինկապէս որ հասակի մանկան սրտի հետ կարող էր այս գիրքը խօսել։

139. Գէորգ Ռոլլէստոն, հեղ (?). Թարգմ. Աղանեանցի. (սպառուած)։

Ամեն մի քայլափոխում պատահող արկածների ժողովածու է, գեղարուեստական քիչ արժէք ունի։

140. Գթութիւն Ժիւլ Լըմետրի. Թարգմ. օր. Ն. Աղանեանցի։ Հրատ. «Լումայի» խմբագր., Թիֆլիս. 1904. 17 փոքրդ. եր. գինը 5 կոպ.

Մի պարսկական իշխան ողորմութիւն էր տալիս աղքատներին և նրանց օգնում տհաճութեամբ ու զզջանքով։ Որմիզդը նրան երկրորդ անգամ կեանք է պարգևում աղքատի վիճակում։ Երբ որ մի բարի աղջիկ նրան տանում սիրով խնամում է, այն ժամանակ նախկին իշխանը զգում է Որմիզդի ասածը, որ բաւական չէ ողորմութիւն տալ, երբ սիրով չես կատարում այդ։ Տպաւորութեան գործում է։

141. Դաւիթ Կոպպէրֆիլդ Զ. Դիկկէնսի։ Թ. Հ. Հ. Ը. Թարգմ. Գ. Գ. 1897. գինը 1 ռ.

Թէև առաջնակարգ գրուածքի համառօտ փոխադրութիւններից մէկն է, այնուամենայնիւ գեղեցիկ տպաւորութիւն է գործում։ Այնքան հարուստ է բնագիրը, որ իր համառօտութիւնից էլ առատ բաժին հանել կարող է։

142. Ներսէսի մանկութիւնը. մատենադարան դպրոցական և ընտանեկան։ Պոլիս, 1887. պատկերազարդ, 192 եր. գին.

---

*) Տես «Մուրճ» № 2.

Նշանաւոր 11 մարդկանց մանկական հասակի թռուցիկ կենսագրութիւններ են։ Նրանց կեանքի հասուն շրջանը մի քանի խօսքով յիշատակւում է ամեն մէկի կենսագրութեան վերջը։ Գրուածքի տոնն էլ ընդունելի չէ. շատ աւելորդ դատողութիւններով խճողուած է։ Այս գրքից շատ բան չի մնայ ընթերցողների յիշողութեան մէջ։

143. *Ջոհակ Բիւրասպի Աժդահակ*։ Ամբողջ վէպ Շահնամէից, Ֆրդուսի։ Թարգմ Սամուէլ Գիւլզադեանցի, Շուշի, 1894. մեծադ. 70 եր. գին?

Աժդահակը կործանում է Ջէմշիդի թագաւորութիւնը, նրան հաշմանդամ շինելով, հալածում կորուստի է մատնում։ Ապա կռուի մէջ բռնւում է Ֆրիդունից, կապւում ու բանտարկւում է Դիմաւէնտի կիրճում։

Դեւի (օձ) կամ խաւարի անվերջ կռուի նկարագրութիւններից մէկն է։ Ծանր լեզուով թարգմանուած, շատ տեղեր մնացել են մութը, առանց բացատրութեանց։

144. *Էջմիածին*։ Արտատպ. «Դպրոցից»։ Ժողովրդական գրադարան։ 1886. 22 միջակ եր., գինը 5 կ.

Զոր ու ցամաք պատմական տեղեկութիւններ են. սիրտ չեն տաքացնիլ։

145. *Թզուկ* Ա. Դոդէի։ Թարգմ. Հ. Տէր Միքայէլեանցի. 1881. Թիֆլիս.

Թզուկը մի անբաղդ ու սնանկ ընտանիքի զաւակ է, որ հմայիչ կերպով նկարագրում է իրանց թշուառ կեանքը։

146. *Թովմաս Բոցարիս*. Ճշգրիտ անցք. Թարգմ. (?) Մոսկուա. 1891. 31 փքրդ. եր. գին.

500 տարի առաջ Թ. Բոցարիսը բորբոքուած իր և ուրիշների կրած սարսափելի զազանութիւններից տաճիկների կողմից՝ ժողովուրդը ոտքի է հանում, ազատում է հայրենի կղզին։ Յետոյ մի քանի վատ մրցակիցներ երևան են գալիս, չար նախանձից դրդուած՝ Թովմասին քրոջ հետ թունաւորում են և կղզին դարձեալ ընկնում է տաճիկների ձեռքը։ Տպաւորիչ է։

147. *Իշխանն ու աղքատը*, պատմ. վէպ Մ. Տուէնի։ Թարգմ. Գ. Շահբուդաղեանի. 1893. 300 եր. գինը 1 ռ.

Մի հումորիստական գրուածք է, որ վեր է հանում անգլիական կեանքի ու կառավարութեան սոսկալի ու ծաղրալի կողմերը։ Այն ինչ որ նրանց համար հին բան է, տարաբաղդաբար մեր կեանքում դեռ գոյութիւն ունի, մեր իրականութիւնից կարծես վեր առած կենդանի պատկերներ են։

Արժէ կարդալ։

148. *Խիղճը կորաւ* Շչէդրինի։ Թարգմ. Մ. Ղազարեանցի։

Թ. Հ. Հ. Ը. 1892. Այլ 2 վէպիկների («Իդէալիստ ծածան» և «Իմաստուն ծանծաղուկը») հետ 62 եր. գին. 15 կոպ.

Թղթի վրայ գրուած խիղճը ընկնում է զանազան ախտերով վարակուած սրտի տէր մարդկանց ձեռքը և նրանց վրայ տեսակ տեսակ ազդեցութիւն է գործում։ Վերջը այդ խիղճը մի անմեղ սրտի մէջ է ընկնում, որտեղից ապագայի համար մեծ յոյս է տալիս։

Արժէ կարդալ, շատ արժէ։

149. Կովկասի գերին Լ. Տոլստոյի։ Թարգմ. Պ. Պ. Թ. Հ. Հ. Ը. 1894 66 միջ. եր. գինը 20 կոպ.

Երկու ռուս սպայ լեռնցի Թուրքերի ձեռքը գերի են ընկնում, որոնք նրանց ոտքերը ցերեկը կոճղ են դնում, գիշերները հանում։ Նրանցից մէկը խաղալիքներ շինելով գրաւում է Թուրքի մատաղահաս աղջկանը։ Մի անգամ պատը ծակում ազատուում են, բայց դարձեալ բռնուում։ Վերջը մէկը փախչում է Թուրքի աղջկայ օգնութեամբ, իսկ միւսը փրկանքով է ազատուում։

Տպաւորիչ է։

150. Հայ դիւցազնուհի մը։ Հրատ. Մ. Փորթուգալեացի։ 1885. 30 փքրդ. եր.

Մի անգլիացի ճամբորդ շոգենաւի մէջ մի հայ ուսեալ երիտասարդի հետ վիճաբանութեան բռնուելով՝ իբրև ապացոյց հայութեան ապագայ յուսալի կեանքի պատմում է մի հայ գեղջկուհու խանին կնութեան չգնալու անյողդողդ որոշումը։ Այս աղջիկը ամեն տանջանք յանձն է առնում ու վերջը բանտի բարձր պատուհանից վայր ընկնելով կիսամեռ է լինում։

Թէև գեղարուեստական գրուածք չէ, բայց իբրև հայկական կեանքից վեր առած իրողութիւն՝ արժէ կարդալ։

151. Հայոց մեծ վարդապետ սուրբ Մեսրոպը. կազմեց Մելեան։ Պատկերով։ Թֆլս. 1883. գինը 25 կոպ.

Կարելի է յանձնարարել, միայն թէ ի նկատի պէտք է ունենալ, որ գրաբար աղբիւրներից քաղուած շատ բառերն ու դարձուածքները ծանրացնում են ընթերցումը։

152. Հայրենազուրկ Ի. Սպիրիի։ Թարգմ. Գերմ. Ի. Յարութիւնեանցի. Թֆլս. 1896. 196 փքրդ. եր. գինը 50 կոպ.

Ռիկօն Իտալիայում զրկուում է մօրից, Շուիցերիայում հօրից։ Ապա դաժան ազգականուհու ձեռքից փախչելով հայրենիք, այնտեղ ջուրթակ ածելով իր գլուխը պահում է։ Ապա իրան սիրելի Մանիկ աղջկանն էլ բերում տեղաւորում է մի հարուստ ընտանիքի մէջ իբրև հիւանդապահ։ Սիլվին երեխային։ Երեքն էլ ջերմ սիրով կապուում են։ Վերջապէս տանտիկինը

իմանալով Բիկոյի ով լինելը յայտնում է, որ այդ կալուածքի կէսը նրան է պատկանում։ Մանիկն ու Բիկոն էլ իրար հետ ամուսնանում են։

Տպաւորութիւնը գեղեցիկ է։

153. Հայրենասէր տիկին, տիկ. Լ. Դանիէլի. Թիֆլ. 1897. 24 փոքրդ. եր. գին...

Ալզասցի մի պատուական ընտանիքի պատմութիւն է։ Ֆրանս-պրուսական պատերազմին զոհւում է այրի կնոջ երկու սպայ որդիները, երրորդն էլ զոհւում է կամաւոր գնալով մօր ցանկութեամբ։ Նրանց քոյրն էլ հարկադրուած է լինում մօր ցանկութեամբ մերժել գերմանացի նշանածի ձեռքը, ապա մեռնում է։ Մայրը երբեմն շէն դաստակերտը աւերակ թողած գաղթում է Ֆրանսիա պրուսահպատակ չը լինելու համար։

Տպաւորիչ է։

154. Հարնացու (սերբիական կեանքից), թարգմ. Յովհ. Արաբաջեանցի, Ալքսնդրպլ, 1893, № 1, հրատ. «Այգ»-ի։ 83 միջակ եր. գինը 15 կոպ.

Նկարագրւում է Սերբիայի ծանր լուծը, տանջանքները և ազատագրական ձգտումները։ Իւ «հարամբաշին», անձնուէր Լիպայի քաջ նշանածը, իր սէրը զոհում է թշուառ հայրենիքի ազատութեանը։ Թէև հայրենիքը վերջն ազատւում է, սակայն ինքն էլ զոհ է գնում և չի կարողանում միանալ Լիպայի հետ, որ իրան մեծ վտանգի ենթարկելով նշանածին մի անգամ ազատած էր եղել։

Արժէ կարդալ։

155. Հաւատարմութիւնը ասեն բանի յաղթում է։ Ֆր. Գոֆմանի. թարգմ. Յարութիւն Առաքելեանի. Թֆլ. 1877. 141 միջակ եր. գինը.

Հուգենոտների ժամանակից մի էպիզոդ է։ Բողոքական Մոնֆէր դուքսին և սրա որդուն մեծ անձնուիրութեամբ ազատում է կորուստից նրանց ծերունի, հաւատարիմ ծառայ Բրեքետը։

Շատ շինծու բան է։

156. Մոլլա-Նասր-Էդդին։ Ժողովրդական առակներ։ Հաւաք. Ե. Լալայեանց։ Թֆլ. 1903. 246 միջ. եր.

Ընտրովի հաւաքածու է, որի միայն կէսը, պ. Լ. վերագրում է Մոլլային, իսկ մնացածը հայկական առակներ է համարում։

Զուարճալի են՝ իբրև ժամանց։

157. Յովհաննա տ՝ Արգ կամ Օրլէանի օրիորդի պատ-

մութիւնը։ Հ. Զկ. Վ. Տէրտերեանցի.. Բ. տպ. Վիեննա 1893. 97 միջ. եր. գինը 50 կոպ.

Այս գիւղացուհու անձնաւորութեան ու տանջանքների պատմութիւնը հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի։ Տես ներքևը «Օրլէանի կոյսը»։

158. Ցունաստանի ուսուցիչ Սոկրատէսը, հեղ (?), թարգմ. Տ. Կոստանեանցի. Թֆլս. 1898. 80 միջ. եր. գինը 20 կոպէկ.

Այս իմաստունի բարոյական-կենսական սկզբունքները պարզ կերպով բացատրուած են։

Արժէ կարդալ։

159. Նելլոն ու Պատրաշը Ուիդայի, թարգմ. ռուս. Թֆլս. 1897. փոքրդ. 64 եր. գինը 10 կոպ.

Մի կաթնավաճառ (նաև նկարիչ) մանկան ու նրա շան սրտառուչ պատմութիւնն է։ Խեղճ ու հալածուած Նելլոն միայն այն ժամանակ է գնահատուում, երբև ազնիւ պատանի ու տաղանդաւոր նկարիչ, երբ որ իր շան հետ Ռուբէնսի պատկերի առջև եկեղեցում ձմրանը անշնչացած է լինում։

Շատ սրտառուչ է։

160. Ներսէս Մեծ։ Ժողովրդական գրադարան։ Թֆլս. 1885. 13 միջ. եր. գին. 5 կոպ.

Այս կենսագրութիւնը քաղուած է գլխաւորապէս Հ. Ղ. Յովհաննիսեանի «Մեծն Ներսէս» աշխատութիւնից։

Գէշ չէ։

161. Ոսկի բզէզ, էդգար Պօ'ի։ Ժողովրդական վէպ. թարգմ. Գր. Շահբուդաղեանց. Թֆլս. 1887. 57 միջ. եր. գինը 20 կոպ.

Գրաւիչ կերպով պատմուում է, թէ ինչպէս լեգրանը սրամտութեամբ գտել է աւազակների թաղցրած գանձերը մի ծառի տակ։

Մեծ արժէք չունի։

162. Որբ Աննան Կլ. Լուկաշևիչի։ Թարգմ. ռուս. Թֆլս. 1904. փքրդ. 56 եր. գին 12 կոպ.

Գիւղից քաղաք եկած 16 տարեկան որբ աղջկայ կեանքից է։

Սկզբները անխիղճ տանտիկիններից տանջուում, հիւանդանում է, անտէր մնում։ Ապա մի բարի տանտիկնոջ ձեռք է ընկնում, նրանից ու նրա երկու թոռնիկներից սիրուում։

Դժուար թէ շատ հետաքրքրութիւն շարժէ դեռահասների մէջ։

163. Որբերի արտասուքը։ Հեղ (?), թարգմ. Յովհ. Արաբաջեանցի։ Ալքսնդրպլ. 1892. 16 փքրդ. եր. գին 2 կոպ.

Անխիղճ «ժուժիկ» Դէնիսը հրդեհում է գրացու խրճիթը։ Տէրն ու խրճիթը այրուում են, կնոջն ու որբուկներին անտուն անտէր թողնելով։ Դ. տիրանում է այդ դատնին, գողեցիկ խրճիթ շինում, բայց շուտով ինքն էլ իրար ետևից զրկուելով իր սիրելիներից՝ անբաղդանում է, զղջում է, մեղքը գիւղացիներին խոստովանուում ու աքսոր է գնում՝ նախապէս իր բոլոր ունեցածները այն անտէր որբերին թողնելով։

Արժէ կարդալ։

164. Զալարիներ Լ. Մանուէլեանցի. պատկերներ վերջին ռուս-թրքական պատերազմի ժամանակից։

Գիւղական կեանքից վեր առած այս պատկերները հիմա աւելի ժամանակակից են։ Այն ժամանակուայ թիւրիմացութեամբ առաջացած սարսափելի իրարանցումը այսօր իրօք տեսանք։

165. Պայվայ մանուկը կամ կապկացած երեխայ Ս. Վ. Նազարեանցի։ Թֆլս. 1896. 32 միջ. եր գին 15 կոպ.

Հինգ տարեկան մանուկը ընկնելով կապիկների մէջ՝ վայրենանում է, կապկանման դառնում անճանաչելի լինելու չափ։ Վերջը երբ բռնուում է ու քաղաք տարուում խաղցնելու համար, մի թագուհի գնելով նրան պալատում պահում է։ Այստեղ մարդկային ընկերութեան մէջ հետզհետէ մարդկային յատկութիւնները նրանում զարգանալով վերջապէս նա ճանաչելի է դառնում։ Վերջը իր արժանաւորութիւնների շնորհիւ Պայվան արժանանում է մինչև անգամ թագուհու աղջկայ ձեռքին ու գահին։

Շատ կը հետաքրքրէ մանուկներին։

166. Պատմութիւն Ռոպէնսոնի Քրուզօէ։ Հայր Մ. Վ. Բժիշկեանի, Վնտկ. 1876. 5 տպագ. 360 փքրդ. եր. գին. 1 ռ.

Պատկերազարդ չէ, և թէև 5 տպագրութիւն է տեսել, ընտիր Ռոբիզոնադ լինելուց շատ հեռու է։ Փոխանակ Ռոբինզոնի կուլտուրական ճիգերը, հնարագիտութեանց ճանապարհները հրահանգիչ կերպով նկարագրելու, համարեա գրքի ամեն մի էջում նորից ու նորից վերադառնում է կրօնական զեղուն զգացմունքների արտայայտման, որ հակառակ հետևանքի կարող է հասցնել։ Թաքոզում է այն միտքը, որ փորձանքները գալիս են մեր գլխին մեր մեղքերի համար և այն ստուածային դիտաւորութեամբ, որ հետևանքը որ և է բարիք լինի։

167. Ռոբինզոն Կրուզօի Ճանապարհորդութիւնը եւ զանազան արկածները։ Դանիէլ Դէֆօէ՝ի, թարգմ. Ս. Թառայ-

հանցի։ Պատկերազարդ, Թիֆլ. 1904. մեծնդր. 286 եր. գինը 1 ռ. 25 կոպ.

Մի այսպիսի ընդարձակ և պատկերազարդ Ռոբինզոնի չափազանց մեծ պահանջ կար մեր մանկական գրականութեան մէջ։ Այս պահանջը զգալի չափով լցուցանում է այս գիրքը։ Այս փոխադրութեան մէջ էլ Ռ-ի ձեռքը շատ գործիքներ և այլ կենսական պիտոյքներ են ընկնում ընկղմուած նաւից։ Ցանկալի էր որ այդ միջոցները մինչեւ հասցրած լինէին։ Ցանկալի է, որովհետև աւելի հետաքրքրական է այն Ռոբինզոնը, որ պիսի վիճակի մէջ դրուած Ռ-ի ինքնապաշտպանութեան ճիգերը աւելի շահեկան կը լինէին, աւելի հարցասիրութիւն կ'առաջացնէին դեռահաս ընթերցողների մէջ։ Այս գրքում աննշան տեղ է տրուած ընկերական նոր կազմակերպող կեանքին անմարդաբնակ կղզու վրայ։ Շատ հրահանգիչ կը լինէր Ուրբաթին ու նրանից յետոյ Ռոբինզոնի շնորհիւ ազատուած վայրենի ու քաղաքակիրթ անձերից հետզհետէ կազմակերպուող ընկերական կեանք տեսնել այդ կղզում։ Բացի այս՝ չգիտեմ արդէն կան այսպիսի Ռոբինզոնադներ, ուր կինն էլ մասնակցութիւն ունեցած լինէր նորմէկանց կազմկերպուող այս ընկերական կեանքում։ Մի այսպիսի թէև մինեատուր, բայց տիպիկ պատկերի շնորհիւ միայն մատաղահաս ընթերցողին աւելի կը պարզուէր կուլտուրական կեանքի զարգացման վերին աստիճանի հետաքրքրաշարժ շաւիղը։

Ցաւմնայն դէպս՝ պ. Թ. այս թարգմանած. Ռոբինզոնը արժանի է ամեն մի հայ մանկան՝ ընթերցանութեան սիրելի նիւթ դառնալու։

168. *Ռոբինզոնի պատմութիւնը*։ Թարգմ. Գ. ք. Աղանեանցի։ Թ. Հ. Հ. Ը. 1881. գինը 60 կոպ.

Այս Ռոբինզոնադում Ռոբինզոնի ձեռքը սկզբնները ոչ մի գործիք չէ տրուում, բայց հետը նա իհարկէ բերած ունէր եւրոպական կեանքից ու արհեստներից յիշողութիւններ։ Յետոյ Ուրբաթն էլ շատ բաներ է սովորեցնում նրան, իսկ վերջը Ռ. շատ գործիքներ է գտնում անգլիական նաւում։ Նախընթաց Ռոբինզոնադի աւիթով արածս դիտողութիւնն ի նկատի ունենալով՝ այս դասաւորութիւնը աւելի նպատակայարմար կը լինէր։

Արժէ այս փոխադրութիւնն էլ կարդալ տալ։

169. *Սիաուշ*, ամբողջ վէպ Շահնազէից Ֆրդուսի՛ի։ Թարգմ. բնագիր պարս. Սամուէլ Գիւլզադեանցի։ Շուշի 1894. 143 մեծդ. եր. գինը...

Շահնամէի հերոսներից Սիաւուշի ճակատագիրը ամենածանրն է։ Իր հօրից, Իրանի թագաւորից, անարդարութեամբ հալածած ապաւինում է նա Թուրանի թագաւորին, որ պատուով ընդունելով իր անհաշտ թշնամու որդուն, իր աղջկանը այս տարագիր թագաժառանգին կնութեան է տալիս, իսկ վերջը չարամիտ մարդկանց անսալով հաւատարիմ և անձնուէր երիտասարդին յօշոտել է տալիս։

Ափսոս որ անագին քանակութեամբ արևելեան իմաստալից խօսքեր, դարձուածքներ անհասկանալի կը մնան։ Սիաւուշը թէև Շահնամէի այլ դիւցազներգութեանց հետ այս հատուածի մէջ առայ, բայց նաև բովանդակութեան տեսակէտով աւելի յանձնարարելի է 16 տարեկաններին ու աւելի հասունացածներին։

170. *Վիլհէլմ Տէլլ Շիլլերի*, դրամա 5 արարուածով։ Թարգմ. Գ. Բարխուդարեանցի։ 1873. 205 միջ. եր.

Այս պատմական դրամայից ստացուած տպաւորութիւնները անջինջ կը մնան դեռահաս սերունդի սրտում։ Կարդալ տալ 256-257 համարներից յետոյ։

171. *Սիրտ է. Դէ. Ամիչիսի*։ Թարգմ։ Փ. Վարդանեանցի։ Թֆլս. 1889. գինը 1 ռ.

Շատ հիանալի և ազդեցիկ պատկերներ են աշակերտական կեանքից վեր առած։

172. *Ցրինի Օստրոգորսկու*։ Սրգ. 1888. 61 փքրդ. եր. գինը...

Սուլթան Սուլէյման Բ. գերմանացոց հետ 1555 թ-ին ունեցած պատերազմի էպիզոդներից մէկն է։ Սիգիդի բերդապահ Ցրինիի, նրա կնոջ, դստեր, փեսի և բոլոր քաղաքացիների անձնուէր ու քաջարի կեանքն է նկարագրում։ Այս հերոսները մի ամբողջ ամիս դիմադրելով սուլթանի 2 հազարնոց զօրքին՝ նրան յուսահատեցնում են և ցասոյթից անշնչանում։ Գեղեցիկ է նաև Բիլակին սպայի համարձակ պատասխանը սուլթանին։

173. *Փաշան հովիւ Լաբուլէի*։ Արևելեան զրոյց։ Թարգմ. Գէ. Գրիգորեանցի. Թֆլս. 1896. 40 միջ. եր. գինը 10 կոպ,

Մի փաշա անգլիացիների հետ ընհարում ունենալով հարկադրւում է զրկուել արդիւնաւոր պաշտօնից և աքսորւում է։ Նա իր գեղանի դուստրը առնելով աքսոր է գնում։ Այս աքսորուած փաշայի որդին սիրահարւում այդ աղջկան, որ արածացնում էր իր հովիւ դարձած հօր ոչխարները։ Բայց փաշայի որդուն մերժում է հովիւ փաշան առարկելով որ արհեստ չգիտեցող մարդուն աղջիկ չի տայ։ Երիտասարդը այսպիսով արհեստ սովո-

բելուց յետոյ միայն արժանանում է իր սիրածի ձեռքին։ Հովիւ-փաշային սուլթանը ներում է, բայց նա մերժում է նախկին դիրքը բռնել, պատասխանելով որ իր կեանքը վտանգի ենթարկել այլ ևս չէր ցանկալ։ Սուլթանը գովելով նրան՝ միջոց է տալիս պարտիզպանութեամբ պարապելու։

Կենդանի պատկեր է։

174. Փոքրիկ լրտես Ա. Դուրէի։ Պտբ. 1890. գինը 2կ.

Փոքրիկ լրտեսի հայրենասիրական անձնուիրութիւնը շատ սրտառուչ է։ Միւս երկու անձերն էլ ազդու կերպով նկարուած են։

175. Ռինայի գիւտը, զրոյց։ Թարգմ. Օր. Մար. Ակիմեանի։ Մոսկւա. 1889. 48 եր. գին...

Ամերիկայում հնդիկները քինան գաղտնի էին պահում, որպէս զի իրանց խիստ ատելի եապոնացիք չկարողանալով տենդից բժշկուիլ, կոտորուեն։ Այս գաղտնիքը բանալը մահուան պատժով արգելուած էր։ Զիւման հնդիկ սպասուհին ծանր հիւանդ փոխարքաուհուն սիրելով նրան գաղտնիքը հաղորդեց մահից ազատելու համար, բայց եապանացիները նրան մահուան դատապարտեցին, կարծելով թէ տուածը թոյն է եղել։ Վերջը ամեն բան պարզուում է։

Մի սրտաշարժ զրոյց է։

176. Օմուլ Կարմէն Սիլվայի։ Թարգմ. Գր. Շահբուդաղեանցի։ Թֆլս. 1891. 32 միջ. եր. գինը 8 կոպ.

Թագաւորի որդին անհետանում է և հանդիպում մի ճգնաորի, որի խրատները լսելով նրա կեանքը յեղաշրջուում է և շատ բարեգործութիւններ է անում։ Նա մինչև անգամ բժշկում է իր հիւանդ խորթ եղբօրը, որ նրա փոխարէն թագաւորական գահը պէտք է գրաւէր։ Շատ տառապելուց վերջը յաջողուում է փախստական թագաժառանգին իր սիրած սրբ աղջկան առնել և գահին արժանանալ։

Տպաւորութիւնները շատ էլ խոր չեն։

177. Օրլէանի Կոյսը, Ըստ Շիլլերի Վիկ. Օստրոգորսկու։ Թարգմ. Ց. Ե. Թֆլս. 1898. 98. միջ. եր. գինը...

Այս փոխադրութիւնը № 157 ում նշանակուածից բաւականին տարբերուում է բովանդակութեամբ։ Այնտեղ պատմուում է, որ Ժաննան անգլիացիների ձեռքով խարոյկի վրայ այրուում է, իսկ այս գրքում որ նա վիրաւոր ընկնում է պատերազմի դաշտում և մեռնում թագաւորի ձեռքերի վրայ։ Առանձնապէս շեշտուած է Ժ-ի վհատութեան պատճառը՝ թշնամու զօրավար Լիոնէլին սիրահարուիլը և այս պատճառով նրա կեանքին խնայելը։ Ապա նկարագրուում Ժ-ի լքուած թշուառ դրութիւնը, ան-

տառում անպաշտպան թափառելիս անգլիացիների ձեռքը գերի ընկնելը, բերդում շղթաները փշրելու և վերջին ճակատամարտին մասնակցելը։

Արժէ կարդալ։

14—16 տարեկանների համար։

178. Աբրահամ Լինկոլն Մունթի։ Թարգմ. Օր. Մաթիլդա Տէր Միքայէլեանցի։ Թֆլս. 1885

Բովանդակութիւնը թէև գէշ չէ, սակայն թարգմանութիւնը մեծ թերութիւններ ունի։

179. Ազատութեան սասին։ Ջոն Ստիւարդ Միլլի։ Ռուս. թարգմ. Ա. Կ. Մ. Գ. Ը. 1898. 275 եր. գինը...

Քիչ թէ շատ զարգացածներին մատչելի պարզ աճով գրուածք է մտքի, խղճի, գործունէութեան... ազատութեան վերաբերեալ։

Արժէ և աւելի լաւ է 16 տարեկան հասակին մտածեցածներին տալ։

180. Աստծո՞ւն թէ մնամնային Լ. Տոլստոյի։ Թարգմ. Մաժբրէ վարդապետի։ Վղշպտ. 1913, փքրդ. 22 եր.

Հանրամատչելի և համոզիչ կերպով խօսում է արբեցողութեան դէմ։

Արժէ կարդալ մանաւանդ այն պատանիներին, որոնք այդ ախտի ժառանգական կամ ստացական միտում ունեն։

181. Անմէդ արքայազն Ալ-Քամրի կամ սիրոյ ուխտաւոր, արևելեան զրոյց։ Վաշինգտոն Իրվինգի։ Թարգմ. Ցուկոբ Խօջամիրի։ Բագու 1894. 61 միջ. եր. գինը 20 կոպ.

Արքայազնը (արաբ), արքայադուստրը (քրիստոնեայ)՝ երկուսն էլ իրանց ծնողների ձեռքով շրջապատող աշխարհից մեկուսացրած են, որպէսզի սիրոյ վտանգին չենթարկուեն։ Բայց երբ որ նրանք հասնում են արբունքին, այդ զգացմունքը սկսում են կարդալ ամենուրեք բնութեան մէջ։ Խօսուն թռչունները և կախարդութիւնը վերջը միացնում է նրանց՝ հակառակ իրանց ծնողների ձեռք առած բոլոր պահպանողական խիստ միջոցներին։

Զքնաղ կեանքի նկարագիր է։

182. Աստուած չճանաչող Ս. Քաժալեանցի։ Թֆլս. 1895. փքրդ. 32 եր. գինը 10 կոպ.

Մի խասգեղցի (Մուշ նահանգից) արիասիրտ հայ գեղջուկի քաջագործութեան պատմութիւնն՝ է քրդերի և թուրքերի գազանութեանց դէմ մաքառման գեղեցիկ օրինակ։

Արժէ կարդալ։

183. Արութիւն եւ Մանուէլ, վէպ Ղ. Աղաեանցի։ Կրկր.

տպ. լրացրած։ Թֆլս 1888. գինը 1 ր. 60 և էժանագին 40 կոպ.

Պատանեկական կեանքից վեր առած այս գրաւիչ պատկերները արժէ կարդալ։

184. Աղքատ մարդիկ Վեսելիտսկայի։

Բազմազաւակ ձկնորսի աղքատ կեանքն է նգարագրուած։ Այս խեղճը սիրուն գթասրտութեամբ ներս է առնում դրացու երկու որբուկներին, որոնց մայրը մեռել էր միայնութեան մէջ՝ նախապէս իր զաւակներին քուն դնելով։

Տպաւորութիւնը խորն է։

185. Ամենալաւ բանը աշխարհում Դրումմոնդի։ Հայերփոխդր. Կ. սարկ. Տէր-Մկրտչեանց։ Թֆլս. 1893. գինը 20 կ.

Քարոզի ձևով բացատրուում է, որ սէրն է աշխարհումս ամենալաւ բանը։

Ազդու է։

286. Այց Թիւրքեաց Հայաստանին Լ. Սարգսեանցի։ Թֆլս 1890., գինը 60 կոպ.

Հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի այս ճամբորդական նկարագրութիւնը։

187. Աշակերտի յիշատետրը Ի. Ցարութիւնեանցի, Թֆլս. 1887. 57 միջ. եր., գինը 30 կոպ.

Ներսիսեան դպրոցի ճամբորդ աշակերտների խմբից մէկի բերանով հաղորդում է Սանահնից, Վարդաբլուրից, Լօռիից, Ջալալօղլիից, Արդուից և Օձունից ստացած տպաւորութիւններ։

188. Խան-Միրան, աւանդական մի պատկեր Թահմազ-Շահի Վասպուրականի արշաւանքից։ Սէյլան, Թֆլս. 1892. 84 փքրդ. եր. գինը 20 կոպ.

16-դ դարի պատմական միջադէպ է Գարեգին անուն թագաւորազունը սիրահարուում է Նազենիկ գեղջկուհուն, որին թուրք իշխանը ուզում է բռնի հարէմ տանել։ Բայց պարսից արշաւանքն ամեն բան տակն ու վրայ է անում, Նազենիկն էլ յուսահատութիւնից ծոմն է նստում։ Գարեգինը նրա միայն դիակն է գտնում։ Պարսիկները օգնում են նրան և առաջարկում որ իրանց հաւատն ընդունէ։ Սաստիկ վշտացած ու զայրացած երիտասարդը համաձայնուում է, Պարսկաստանում մինչև վեզիրութեան աստիճանին է հասնում, վերջը թունաւորում է շատ բարձրաստիճան մարդկանց ու գաղտնաբարոյ Թահմազխանին։

Հետաքրքրութիւն կարող է շարժել, բայց իբրև գրուածք քիչ արժէք ունի։

189. Բանաստեղծ իդէալիստ Շիլլէր, դր. Ս. Թառայեանցի, Սպգ. 1903. պատկերազարդ, մեծդր. 440 եր. փառակազմ 3 ր.

Շատ արժէ կարդալ այս մեծ բանաստեղծի կենսագրութիւնը, որի ազդեցութիւնը դեռահաս սերնդի վրայ զօրաւոր կը լինի։

Պէտք է տալ աւելի զարգացածներին կամ 16 տարեկան հասակին արդէն մօտեցածներին։

190. Բոյսերի մեծարանքը Ալ. Քիշմիշեանցի։ Թֆլս. 1891 36մի.ջ. եր. գինը 15 կոպ.

Հետաքրքրական տեղեկութիւններ են հին ու նոր ազգերի կեանքից բոյսերի մեծարանքի, սրանց շատերի անունների խորհրդաւոր ծագման մասին։ Ափսոս որ համապատասխան լատիներէն անունները դրուած չեն։

191. Բենիամեն Ֆրանկլին Ֆէրդին, Շմիդտի։ գերմ. թարգմ. Փել. Վարդանեանի։ 1885. Թֆլս., երկր. տպ.

Մեծ մարդու այս կենսագրութիւնը շատ խրախուսական ընաւորութիւն ունի։

Բաւականին թեթև լեզուով է թարգմանուած։

192. Բուդհա եւ իր վարդապետութիւնը։ Կազմեց Ստ. Մալխասեանց։ Թ. Հ. Հ. Ը. 1897. գինը 20 կոպ.

Այս վարդապետութեան էական իդէան կայանում է կենդանական զգացողութեան ճնշման մէջ։ Բուդդհայի վարդապետութեանը վերացական իդէալական էր՝ հակառակ Կոնֆուցիոսի վարդապետութեան։ Տես № 218 համեմատութեան համար։

Զարգացածների համար համեմատութեան ու խորհրդակցութեան գեղեցիկ նիւթեր են։ Տես «Կոնֆուցիոս»ներքևը։

193. Բնաւորութիւն Սմայլսի։ Թարգմ. Փ. Վարդանեանի. Թֆլս. 1888. գինը 1 ռ.

Երբ որ պատանին սկսում է զբաղուիլ վերացական գաղափարներով, արժէ տալ նրան Սմայլսի այս և միւս գրուածքները՝ իբրև մի տեսակ գործնական ներածութիւն փիլիսոփայական գաղափարների։

194, Գիւղական փաստարան Էլիզա. Օրժէշկօի։ Թարգմ։ Յովհ. Մեղնիկեանի, 1896. գինը 20 կոպ.

Հարստահարիչի ու հարստահարուածի գիւղական կենդանի պատկերներ են։

195. Գէորգ Վաշինգտոն Շմիդի։ Թարգմ. Փ. Վարդանեանի, Թֆլս, 1885, գինը 60.

Գեղեցիկ կենսագրութիւն է։ Ափսոս որ գրաբար բառերը ծանրացնում են ընթերցումը։

196. Դնանը նրա հետևից Հ. Սինկևիչի։ Թարգմ. Տ. Վարդանեանցի։ Ախալցխա, 1896. 67 միջ. եր. գինը 20 կոպ.

Հիանալի նկարագրութիւն է Անթէյայի ձգտումների, նրան ու Քրիստոսին շրջապատող կեանքի և վերջինիս խաչելութեան։

197 Դուլիվէրի ճանապարհորդութիւնը Սֆիվթի։ Թարգմ Ղ. Աղայեանցի. Թ. Հ. Հ. Ը. 1897. գինը 50 կոպ.

Այս գիրքը հասկացողների համար իսկապէս մի պատմական պարսաւագրութիւն (պամֆլէտ) է անգլիական կեանքից, որ շատ աննշան կապ կարող է ունենալ մերնաև հասակաւոր սովորական ընթերցողի աշխարհայեցողութեան ու կեանքի հետ։ Այս գրքի հայերէն թարգմանութիւնը նպատակին քիչ թէ շատ հասցնելու համար անհրաժեշտ էր մի ներածութիւն։ Բերլինի յայտնի քննադատ Լէօ Բէրդ ասում է, որ նա և իր ժամանակ հասակակիցները «համաշխարհային գրականութեան այս դառնագոյն գիրքը իբրև հեքիաթ էին վայելում»։

Մեր դեռահաս ինչպէս նաև հասակաւոր ընթերցողները հէնց այսպէս էլ կը վերաբերուեն այս գրուածքին։

198. Դուստաւ Վազա, պատմ. վէպ պատանիների համար Ներեցի։ Թարգմ. ռուս. Ս. Վեհապետեանցի։ Ալքսնդրպլ. 1887. 97 եր. գինը 30 կոպ.

Այս գրուածքը թէև գեղարուեստական տեսակէտով առանձին արժէք չունի, սակայն Շվէդիայի ազատագրական պատերազմը 16. դարի սկզբում ընդդէմ դանիացի բռնապետ Քրիստիան Բ. մինչև վերջը հետաքրքրութեամբ կարդացւում է։ Աւելի գրաւում են Գուստաւ Վազա և Բաւ հերոսները։ Աբստրակտութեան սկզբները ժողովուրդը թէև վերին աստիճանի վախկոտ է եղել, սակայն վերջը, երբ դանակը ոսկրին է հասնում, համարեա ամբողջովին շրջապատել է ապագայ շվէդական թագաւոր Գ. Վազային։ Առանց դաւաճանութեան դէպքերի գլուխ չէ եկել այդ ազատութիւնը։

Արժէ կարդալ։

199. Դիոգինէս յոյն փիլիսոփայ։ Թարգմ. Սեդ. Մնջոյեանի։ Ալքսնդրպլ. 1900. փքրդ 119 եր. գինը...

Շատ ափսոս, որ գործնական փիլիսոփայութեան այդ կարևոր գիրքը անվարժ ձեռքով է թարգմանուած։ Այնքան շատ են օտար ոճերն ու դարձուածները, որ բազմաթիւ տառասխալների հետ նրանք չափազանց նսեմացնում են այս ընտիր գրուածքի արժէքը։ Տպաւորութիւններն այնուամենայնիւ ազդու են։

200. Երկու թռչուն Վ. Փափազեանի։ Թֆլս. 1905. 13 միջ. եր. գինը 3 կոպ. Հրատ. Թ. Հ. Ը.

Վանդակում փակուած երկու դեղձանիկներից էգը լսելով ազատասէր ճնճղուկի խօսքերին՝ մի օր, երբ վանդակի դռնակը բաց է մնացած լինում, փախչում է, իսկ արուն երկիւղ կրելով արտաքին աշխարհի վտանգներից՝ մնում է մէջը և արժանանում մինչև անգամ տիրոջ արհամարհանքին։

Այս զրոյցը արժէ կարդալ։

201. Երկու բարեկամ Օ. Շուպիայի։ 1878. գին 25 կոպ.

Վիպախառն ճամբորդական նկարագրութիւն է։ Քիչ արժէք ունի։

202. Երկու երեկոյ Կոտ. Մուրլիկայի։ № 184 հետ։ Քրիստոսի խաչի խորհուրդն է բացատրում և հրահանգում է, որ գիտնական լինելը բաւական չէ, այլ որ օգուտ պէտք է տալ ուրիշներին։

203. Զանազակի երգը Շիլլերի։ Թարգմ. Գ. Բարխուդարեանցի։ 1884. գինը 20 կոպ.

Ընտիր է։

204. Զգացմունքների աշխարհից Ի. Ցարութիւնեանցի։ Թֆլս. 1898. գինը 30 կոպ.

«Վէրք Հայաստանի»ց ստացած խոր տպաւորութեանց ներմ արտայայտութիւնն է։ Արժէ կարդալ։

205. Զուարճալի պատմուածքներ Մարկ Տուէնի։ Թֆլս. 1891. 104 միջ. եր. գինը. 15 կոպ.

Պէտք է երբեմն այսպիսի բաներ էլ կարդալ, որոնք թէև շատ հրահանգիչ չեն, բայց և այնպէս հասարակական ու ընտանեկան կեանքի երևոյթները խոշորացոյցի տակ դնելով՝ մեզ աւելի զգալի են ներկայանում։

206. Էրզրում Դր-Էդ. Նումանի։ Թարգմ. Ի. Ցարութիւնեանցի։ Թֆլս. 1895. 31 փքրդ. եր, գինը 5 կոպ.

Գլխաւորապէս նկարագրում է 1889 թ. քաղաքական դրութիւնը. ժողովրդի մասին ոչինչ, իսկ երկրի մասին քիչ բան կայ այս գրքում։

307. Թշուառների բարեկամ բժ. Հասազ։ Փխդր. ռուս. Վ. Արծրունի։ Թֆլս. Հ. Հ. Ը. 1900. 91 փքրդ. եր, գինը.,.

Այս վերին աստիճանի անձնազոհ, իդէալական բժիշկի կեանքը շատ և շատ օրինակելի է։

208. Ղազատիոս Լոյոլա պատկերով, կազմ. Լ. Մելիք-Ադամեանց. Թֆլս. 1890, 121 փքրդ. եր. գինը 30 կոպ.

Նկարագրում է այս եզուիտական ուխտի հիմնադրի կեա-

նքը և հասարակական գործունէութիւնը, որոնց մասին կարելի է որոշ գաղափար կազմել այս գրքի միջոցով։

209. Իդէալիստ ծածան Շէյքսպիրին։ Թարգմ. Մ. Ղազարեանցի. տես այլ տեղեկութիւններ № 148 ում։

Ձուկը իդէալիստ մարդու դեր է կատարում, խօսում, խորհրդակցում է և միութիւն քարոզում գիշատիչ ձկների դէմ, բայց միամտութիւնից ինքն էլ զոհ է գնում։

Այս այլաբանութիւնը հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի։

210. Ոմանստուն ծանծաղուկը, Տեղեկութիւններ տես 148 և 209 համարներում։

Այս այլաբանութեան հերոս ձուկը ծածանի հակապատկերն է. սա միայն իր կաշուի վրայ մտածելով 100 տարի կարողանում է ապրել։

Հետաքրքրական է։

211. Ինգնօզնութիւն Սմայլսի։ Թարգմ. Փ. Վարդանեանի։ Թֆլս. 1890. գինը 1 ռ.

Ինչպէս որ նոյն հեղինակի «Բնաւորութիւն» երկի մասին էլ ասել էի, արժէ որ կարդան դէպի վերացական գաղափարները արդէն միտում ունեցող դեռահասները։ Այս գրուածքն էլ կարող է իրրև նախապատրաստութիւն ծառայել։

212. Լալուարի որսը Վ. Միրաքեանցի։ Թֆլս. 1901. 48 փքրդ. եր. գինը 20 կոպ.

Հիանալի պոյէմա է որսորդի ու նրա աղջկայ կեանքից։

Շատ արժէ կարդալ։

213. Լինհարդ եւ Գերտրուդ Հ. Պեստալոցի։ Թարգմ. ռուս. համառօտութիւնից։ Թ. Հ, Հ. Ը. 1891. 133 միջ. եր. գինը 25 կոպ.

Բաւականին յաջողուած համառօտութիւն է, տպաւորութիւն գործում է։ Այս գիրքը ընթերցողին ակներև կերպով ցոյց է տալիս, թէ ինչ կարող են անել գիւղում մի քանի եռանդուն ազնիւ գործիչներ և թէ ինչ հրաշքներ կարող է գործել պարտաճանաչ խելացի մայրը։

214. Լինհարդ եւ Գերտրուդ Հ. Պիստալոցցի։ Գերմ. Թարգմ. Ի. Ցարութիւնեանց։ Թֆլս. 1897. 423 եր. գինը՝ 1 ռ. 50 կոպ.

Մեծ մանկավարժի այս վէպը, որ իրական կեանքի շատ խնդիրներ է շօշափում միշտ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի։

Տես նաև նախընթաց համարին վերաբերեալը։

216. Կազիա Կովերսկայի, լեհ. վէպիկ։ Թարգմ. օր. Մինրուհի։

Երբ դաժան պրուսացիները գալիս են մի տուն օտարահպատակ լեհացիներին Գերմանիայից դուրս անելու համար, Կազիա որբ աղջիկը (8 տարեկան) կաթուածահար է լինում ու մեռնում է։

Շատ խոր տպաւորութիւն է գործում։

217. Դախարդը Է. Օրժէշկօի։ Ռուս. թարգմ. Յովհ. Մեղնիկեան։ Պոդ. 1896. գինը 15 կոպ.

Անմեղ գթասիրտ կինը, որ դեղերով օգնում էր հիւանդներին, խաւար ժողովրդի կողմից կախարդի տեղ է ընդունւում ու սպանւում։

Տպաւորիչ է։

218. Կոնֆուցիոս եւ իր փիլիսոփայական գործունէութիւնը։ Կազմ. Գ. Բաղդ. Թ. Հ. Հ. Ը. 1887. գինը 20 կոպ.

Աւելի հետաքրքրական կը լինի այս գործնական վարդապետութեան հետ կարդալ Բուդդհայի իդէալականը և համեմատել քրիստոնէական վարդապետութեանը։ Տես Բուդդհա № 192.

Վերապահել 16 տարեկան հասակին ծօտեցածներին։

219. Հազարից մէկը, Վէպիկ Ն. Մաժեկոնեանի։ Թֆլս. 1895. միջ. 234 եր. գինը 60 կոպ.

Գանձակի գիւղերից մէկի կեանքից է։ Շէն ու հիւրասէր ընտանիքը քանդւում է շնորհիւ մի տզրուկ վաշխառուի։ Թշուառ ընտանիքի զաւակը, Վահանը, հարկադրում է ռուս.-տաճ. պատերազմի ժամանակ միլիցիա մտնել իր սիրած նշանածից էլ զրկուելով։ Աւագը, այս թշուառ ընտանիքի որդին, բռնի կնութեան է առնում Վ-ի նշանածին։ Սոֆն էլ վրայ հասնելով՝ խպառ աղքատացնում է Վ-ի ծնողներին, եղբոր որբերին։ Վերջը Վ. հարստութեամբ վերադառնալով՝ հօր մահուանից առաջ հասնում է ու նրա կեանքի վերջին օրերը թեթևցնում։

Տպաւորութիւն գործում է։ Տալ աւելի հասունացած-ներին։

220. 1500 Տարի առաջ Ի. Յարութիւնեանցի։ Թֆլս. 1904. փքրդ. 64 եր. գինը 20 կոպ.

Ամփոփ պատմութիւն է մեր տառերի գիւտի մասին։

Արժէ կարդալ։

221. Հիւսիսի արծիւը, պատմական վէպ 1801-1829։ Կովկասի տիրապետութեան 100 ամեակի առթիւ։ Բագրատ Այվազեանի։ Թֆլս. 1901. միջ 208 եր. գինը 1 ռ.

Երբ այսօր հին բարբարոսութեանց պատմութիւնը կրկնւում է իր բոլոր մանրամասնութիւններով մեր աչքերի առջև, աւելի նշանակելի է այս գրուածքի բովանդակութիւնը։